

УДК 371.132:[316.658.2:347.637]

СТРУКТУРА ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ДО РОЗВИТКУ В УЧНІВСЬКІЙ МОЛОДІ ВІДПОВІДАЛЬНОГО СТАВЛЕННЯ ДО БАТЬКІВСТВА

Колесник Я.Ю., аспірант

Херсонський державний університет

У статті представлено науковий аналіз проблеми готовності майбутніх соціальних педагогів до розвитку відповідального ставлення до батьківства в учнівській молоді. Виявлено структуру готовності майбутніх соціальних педагогів до цього напрямку професійної діяльності в єдності кількох компонентів: мотиваційно-орієнтаційного, когнітивного, діяльнісно-технологічного, рефлексивно-аксіологічного. Виявлено змістові характеристики кожного з компонентів структури готовності.

Ключові слова: мотиваційно-орієнтаційний, когнітивний, діяльнісно-технологічний, рефлексивно-аксіологічний компоненти, готовність соціальних педагогів до розвитку відповідального ставлення до батьківства.

Колесник Я.Ю. СТРУКТУРА ГОТОВНОСТИ БУДУЩИХ СОЦИАЛЬНЫХ ПЕДАГОГОВ К РАЗВИТИЮ У УЧАЩЕЙСЯ МОЛОДЕЖИ ОТВЕТСТВЕННОГО ОТНОШЕНИЯ К РОДИТЕЛЬСТВУ / Херсонский государственный университет, Украина.

В статье представлен научный анализ проблемы готовности будущих социальных педагогов к развитию у учащейся молодежи ответственного отношения к родительству. Выявлена структура готовности будущих социальных педагогов к этому направлению профессиональной деятельности в единстве нескольких компонентов: мотивационно-ориентировочного, когнитивного, деятельностно-технологического, рефлексивно-аксиологического. Выявлены содержательные характеристики каждого из компонентов структуры готовности.

Ключевые слова: мотивационно-ориентировочный, когнитивный, деятельностно-технологический, рефлексивно-аксиологический компоненты, готовность социальных педагогов к развитию ответственного отношения к родительству.

Kolesnyk Y.Y. STRUCTURE OF THE READINESS OF FUTURE SOCIAL PEDAGOGUES TRAINING TO DEVELOPMENT RESPONSIBLE PARENTHOOD AMONG SCHOOL YOUTH /Kherson state university, Ukraine.

The article presents a scientific analysis of problems of readiness for future social pedagogues to the development of responsible attitude to parenthood by school youth. To elucidate the structure ready for future social pedagogues to this area of professional activity in the unity of several components: motivational and orienting, cognitive, activity and technology, reflective-axiological. Revealed substantial characteristics of each of the components of a preparedness.

Key words: motivational and orienting, cognitive, activity and technology, reflective-axiological components, readiness social pedagogues to the development of responsible attitude to parenthood.

Проблема професійної готовності досліджується в педагогічній науці порівняно недавно, однак вивчена досить ґрунтовно. Варто назвати (зважаючи на специфіку проблеми нашого дослідження) наукові праці О. Безпалько, Н. Заверико, В. Нікітіна, А. Капської, Л. Долинської, Л. Міщик, М. Малькової, Р. Овчарової, С. Харченка, О. Холостової та ін.

Готовність майбутнього соціального педагога до розвитку відповідального ставлення до батьківства в учнівській молоді знаходиться у тісному зв'язку зі специфікою професійної діяльності цього фахівця соціальної й педагогічної сфери. Ця специфіка суттєво відрізняє соціального педагога від учителя загальноосвітньої школи, покликаною транслювати свої знання й соціокультурний досвід, у ході чого здійснюється виховання і розвиток дитини. Соціальний педагог, натомість, тримає в центрі уваги процес соціалізації дитини, її інтеграцію в систему соціальних інститутів суспільства, попередження соціального виключення, одним з виявів якого є несформованість відповідального ставлення до батьківства. Рівень готовності соціального педагога до здійснення певного напрямку діяльності визначається його професійною спрямованістю, морально-психологічною підготовленістю та рівнем професійної майстерності. Н. Дзагоева стверджує, що педагогічна модель професійної підготовленості має чотири базові компоненти: освіченість, навчованість, вихованість і розвиненість [1].

Метою статті є виявлення головних структурних компонентів готовності майбутнього соціального педагога до розвитку відповідального ставлення до батьківства в учнівській молоді та змістова характеристика цих компонентів.

Виявлення структурних компонентів готовності майбутніх соціальних педагогів до розвитку відповідального ставлення до батьківства в учнівській молоді передбачає, на нашу думку, вивчення таких трьох аспектів цієї проблеми:

1) змістових та технологічних характеристик професійної підготовки соціального педагога як фахівця особливої кваліфікації;

- 2) формування професійної готовності соціального педагога, в тому числі й у контексті досліджуваної проблеми;
- 3) вивчення проблеми розвитку відповідального ставлення до батьківства як об'єкта соціально-педагогічної діяльності в загальноосвітній школі.

Виходячи з такого мультиаспектного розгляду, ми визначаємо базові вимоги до побудови навчально-виховного процесу з метою ефективної професійної підготовки соціальних педагогів. Тлумачення особливостей професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів (за С. Когут) дозволяє сформулювати такі вимоги до їх підготовки:

- 1) особистісної орієнтованості навчального процесу (що цілком узгоджується з особистісно орієнтованим підходом до формування готовності майбутніх соціальних педагогів); навчально-виховний процес має враховувати безпосередні запити, інтереси, здібності майбутніх соціально-педагогічних працівників;
- 2) соціально-професійної орієнтованості навчального процесу (зосередженості змістової частини навчально-виховного процесу на формуванні професійних знань, умінь і навичок, що формують основу освітньо-кваліфікаційної характеристики фахівця соціальної сфери);
- 3) відповідності навчального процесу міжнародним освітньо-професійним стандартам, тобто формування системи професійних компетенцій, що відображали б загально професійні світові стандарти підготовки [2].

При висуванні таких вимог ми виходимо з того, що професійні функції соціального педагога загальноосвітньої школи мають свою специфіку порівняно з функціями вчителя, класного керівника, заступника директора з виховної роботи і т.п., оскільки вони охоплюють усю сферу соціалізаційних процесів у дитячому середовищі, включно з розвитком почуттів відповідального ставлення до батьківства.

Професійна підготовка соціальних педагогів в Україні передбачає набуття ними системи професійних знань, умінь, навичок та формування в них комплексу особистісних характеристик, які дадуть змогу вирішувати значущі питання професійного розвитку, з одного боку, та проблеми соціально-педагогічного характеру, що виникають в учнів загальноосвітньої школи – з іншого. При цьому варто зважити, що специфіка соціально-педагогічної діяльності (на відміну від професійно-педагогічної вчительської) полягає у її перетворювальному характері, що виявляє себе з двох боків:

- 1) розробка і впровадження спеціальних технологій соціалізуючого змісту, спрямованих на самореалізацію особистості школяра і особистості соціального педагога; ефективність реалізації цих технологій залежить від рівня методологічної і методичної підготовки соціального педагога;
- 2) надання практичної допомоги дитині задля вирішення окремої проблеми соціального характеру; така діяльність соціального педагога передбачає достатній і високий рівень готовності до соціально-педагогічної діяльності.

Проаналізувавши наукову літературу з проблеми дослідження, ми вважаємо, що показником завершеної професійної **підготовки** соціального педагога до розвитку відповідального ставлення до батьківства в учнівської молоді є рівень його **готовності** до цієї діяльності, а тому виокремлюємо такі компоненти професійної готовності майбутнього соціального педагога: мотиваційно-орієнтувальний, когнітивний, діяльнісно-технологічний, рефлексивно-аксіологічний.

Мотиваційно-орієнтувальний компонент готовності майбутнього соціального педагога до розвитку в учнівської молоді відповідального ставлення до батьківства залежить, на нашу думку, від двох чинників: по-перше, наявності у майбутніх фахівців соціально-педагогічної діяльності мотивації на формування професійної готовності до діяльності загалом, і по-друге, розвитку у них спеціальної мотивації до формування відповідального батьківства в учнівської молоді.

На формування мотиваційно-орієнтувального компонента готовності, безперечно, впливає індивідуальна психологічна структура особистості, її вітагенна наповнюваність, вплив середовища навчального закладу та родини.

Н. Дзакоева стверджує, що мотивація майбутнього соціального педагога до здійснення певного напрямку професійної діяльності визначається його професійною спрямованістю, яка й детермінує створення позитивних мотивів на соціально-педагогічну діяльність [1]. Професійна спрямованість соціального педагога сприяє створенню системи мотивів на застосування своїх професійних зусиль і здібностей в обраній професії і виявляється у: позитивному ставленні до професії соціального педагога; схваленні цілей та завдань соціально-педагогічної діяльності; відповідності соціально-педагогічної діяльності власним особистісним цілям та покликанню; виваженому ставленні до професійних утруднень; можливості до самореалізації та самоствердження.

Мотиваційно-орієнтувальний компонент готовності майбутнього соціального педагога до розвитку відповідального ставлення до батьківства вміщує також відповідні *емоційні якості* його особистості, до яких ми відносимо:

1. Емоційну стійкість майбутнього соціального педагога у вирішенні питань щодо розвитку відповідального ставлення до батьківства в учнівської молоді: здатність до саморегуляції, вміння володіти своїми емоціями в різноманітних ситуаціях формування відповідального ставлення до батьківства у старшокласників. Емоційна стійкість є суттєвою умовою дієвості соціального педагога, вміння управляти своїм станом в складних умовах соціально-педагогічної діяльності в загальноосвітній школі, приймати виважені професійно спрямовані рішення, досягати поставленої професійної мети.
2. Емпатію як здатність до зворотного емоційного зв'язку зі старшокласниками у питанні розвитку у них відповідального ставлення до батьківства. Здатність до співпереживання старшокласників, розуміння його внутрішнього стану, до проблем його соціалізації в батьківській сім'ї та спрямованості на відповідальне ставлення до батьківства в майбутній сім'ї дає можливість соціальному педагогові ЗОШ добирати оптимальний набір форм, методів та прийомів соціально-педагогічної діяльності.

Когнітивний компонент готовності майбутнього соціального педагога до розвитку відповідального ставлення до батьківства в учнівської молоді передбачає, на нашу думку, формування стійкої системи професійних знань, умінь та навичок з проблеми відповідального батьківства, підготовки учнівської молоді до сімейного життя, аксіологічних характеристик батьківства і т.п. [3].

Загальні і спеціальні *знання* майбутнього соціального педагога про розвиток відповідального ставлення до батьківства в учнівської молоді можна представити у такому комплексі:

- 1) знання теорії та історії соціальної педагогіки про сім'ю, шлюбні відносини, соціалізацію дитини у сім'ї, нормативно-правові засади материнства і дитинства тощо.
- 2) знання основ планування соціально-педагогічної діяльності з учнівською молоддю, розробки методичних матеріалів щодо розвитку відповідального ставлення до батьківства;
- 3) знання основ соціальної політики і соціально-правового захисту дитинства;
- 4) знання основ соціально-педагогічної діяльності з неблагополучною сім'єю та ін.;
- 5) знання соціально-педагогічного інструментарію розвитку відповідального ставлення до батьківства;
- 6) знання сучасних інформаційних технологій, які можуть бути використані для розвитку відповідального ставлення до батьківства в учнівської молоді.

При цьому ми виокремлюємо, окрім рівнів готовності соціального педагога до розвитку відповідального ставлення до батьківства в учнівської молоді, ще й рівні обізнаності майбутнього фахівця соціально-педагогічної діяльності щодо проблеми відповідального ставлення до батьківства, що складає основу когнітивного компонента готовності – низький, середній, достатній.

На *низькому рівні* знань з проблеми відповідального ставлення до батьківства знаходяться студенти, які виявляють нестачу знань про проблему батьківства та його соціально-педагогічні механізми функціонування; демонструють відчутну нестачу знань вікової та педагогічної психології; не мають чітких уявлень про механізми сімейної соціалізації та статево-рольову функціональну структуру сім'ї. Таких студентів вирізняє вузьке емоційно-ціннісне тлумачення відповідального батьківства, часткові пізнання в галузі соціально-педагогічної практики розвитку відповідального батьківства в учнівської молоді.

На *середньому рівні* студенти – майбутні соціальні педагоги – мають достатньо поверхові уявлення про обов'язки батьків щодо соціалізації дітей, про сутність та зміст батьківства; мають певні уявлення щодо ідеального та реального стану відповідального ставлення до батьківства в середовищі учнівської молоді; демонструють установку на прагнення сприяти розвитку відповідального ставлення до батьківства у старшокласників; мають посередньо виражений рівень професійної відповідальності щодо формування почуттів відповідального батьківства в учнівської молоді; не володіють достатніми вміннями й навичками здійснення такого виду соціально-педагогічної діяльності.

Студенти, які мають *високий рівень* розвитку когнітивного компонента, наділені достатніми знаннями про права та обов'язки дітей та батьків у сім'ї; вони добре обізнані з сутністю та змістом відповідального батьківства, механізмами його розвитку в учнівської молоді, проблемами та труднощами, які має вирішувати соціальний педагог у процесі розвитку відповідального ставлення до батьківства в старшокласників. Такі студенти виявляють достатній рівень прагнення сприяти розвитку відповідального ставлення до батьківства, і при цьому мають достатньо умінь і навичок, що ґрунтуються на отриманих у ході професійної підготовки знаннях.

Діяльнісно-технологічний компонент готовності майбутнього соціального педагога до розвитку відповідального ставлення до батьківства в учнівської молоді дає можливість інтегрувати знання та досвід власної соціально-педагогічної діяльності в практику завдяки курсу практичних занять з

предметів спеціального спрямування, а також завдяки системі навчальних практик різної тривалості та різного змісту.

На діяльнісно-технологічному аспекті формування готовності фахівців до розвитку відповідального ставлення до батьківства акцентує увагу С. Акутіна, стверджуючи, що для розвитку відповідального батьківства у підростаючого покоління необхідні спеціально розроблені програми духовно-морального спрямування, які б реалізовувалися спеціально підготовленими фахівцями [4, с.15].

Технологія професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів до розвитку відповідального ставлення до батьківства в учнівській молоді, на нашу думку, має ґрунтуватися на кількох базових *принципах*, а саме:

- 1) принцип емоційно-ціннісного ставлення студента до сім'ї, сімейного виховання, виконання ролі батька (матері);
- 2) принцип особистісно орієнтованого характеру побудови процесу професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів до цього виду діяльності;
- 3) принцип толерантної узгодженої взаємодії всіх суб'єктів навчального процесу у ВНЗ, спрямованої на формування готовності соціальних педагогів до розвитку відповідального батьківства у старшокласників.

Вміння і навички соціального педагога щодо розвитку відповідального ставлення до батьківства в учнівській молоді в концентрованому вигляді можна представити таким чином:

1. Вміння вивчати й аналізувати спеціальну наукову літературу з проблеми відповідального ставлення до батьківства, сімейного виховання, підготовки учнівської молоді до сімейного життя тощо.
2. Вміння здійснювати вибір засобів, форм, методів розвитку відповідального ставлення до батьківства в учнівській молоді.
3. Емпатійні навички, вміння стимулювати позитивні вияви відповідального ставлення до батьківства в учнівській молоді.
4. Вміння організувати соціально-педагогічну діяльність, управляти своїм станом.
5. Вміння встановлювати доцільні соціально-педагогічні взаємини зі старшокласниками та їхніми сім'ями.
6. Соціально-консультативні вміння в галузі роботи з учнівською молоддю та сім'ями старшокласників.

Для пояснення специфіки діяльнісно-технологічного компонента готовності майбутнього соціального педагога до розвитку відповідального ставлення до батьківства в учнівській молоді вважаємо доцільним зазначити, що фахівець соціально-педагогічного профілю повинен мати достатній рівень *фамілістичної компетентності* (за С. Акутіною), що передбачає: розвинене усвідомлення соціальним педагогом особистісної значущості сім'ї й батьківства; усвідомлення багатоаспектності й поліфункціональності батьківства; володіння культурою сімейних відносин, навичками спілкування з різними членами сімей; набуття необхідних якостей особистості для побудови власної сімейної життєдіяльності та організації конструктивної взаємодії з сім'ями старшокласників задля розвитку у них відповідального батьківства і т.п. [4, с.17].

Рефлексивно-аксіологічний компонент готовності, на нашу думку, передбачає сформованість у майбутніх соціальних педагогів комплексу ціннісних орієнтацій, що відображають їх власне ставлення до відповідального батьківства та до розвитку його в учнівській молоді. Особистісна цінність відповідального ставлення до батьківства як результат професійної підготовки соціального педагога на сьогодні ускладнюється тим, що спадає загальний ціннісний рівень сім'ї й сімейних стосунків; відбувається формування системи цінностей, що ґрунтується на домінації власного «Я»; змінюється уявлення про провідну соціально-психологічну функцію людини – батьківство [4].

У зв'язку з цим важливе значення має діалектична єдність та взаємозумовленість особистісного та професійного самовизначення, а отже – можливість культивування особистісного самовизначення на професійно значимому рівні, а також рефлексивно-смісловий механізм цих видів самовизначення, а звідси – можливість культивування самовизначення через культивування рефлексій. Спираючись на практичний досвід соціальної роботи, можна виділити такі загальні ціннісні характеристики соціальних працівників та соціальних педагогів: здатність забезпечувати соціальне посередництво між особистістю, сім'єю, громадськими структурами, виконувати роль «третьої особи», зв'язної ланки між особистістю та мікросередовищем. Потрібного ефекту можна досягти лише за умови орієнтації на особистісний потенціал студентів, тобто вирішуючи завдання їхнього професійного самовизначення. Ця обставина дозволяє вважати зміст професійної підготовки соціальних педагогів до розвитку відповідального ставлення до батьківства особистісно-орієнтованим.

Визначаючи аксіологічні пріоритети професійної підготовки соціального педагога та проблеми відповідального ставлення до батьківства, зазначимо, що в сучасній науці прийняті дві концепції цінностей – натуралістична й антинатуралістична [5]. На підставі дослідження О. Кондрицької виокремлюємо три основні форми існування цінностей: суспільні ідеали, предметне їх втілення та

мотиваційні структури особистості [6]. У площині проблеми нашого дослідження ці форми існування цінностей можна тлумачити таким чином:

- 1) *суспільні ідеали* – це форма існування цінностей професійної діяльності соціального педагога у вигляді усвідомленого уявлення про сутність та зміст розвитку відповідального ставлення до батьківства в учнівській молоді;
- 2) *предметне втілення* суспільних ідеалів – передбачає втілення цінності відповідального ставлення до батьківства в зміст діяльності соціального педагога загальноосвітньої школи;
- 3) *мотиваційні структури* особистості соціального педагога – передбачають спонукання до реалізації суспільних ідеалів (професійного ідеалу) в предметній діяльності соціального педагога школи.

Рефлексивна діяльність соціального педагога у контексті досліджуваної проблеми виявляється, на наше переконання, у такому:

- 1) самоаналізі рівня власної професійної підготовленості до розвитку відповідального ставлення до батьківства в учнівській молоді;
- 2) осмисленні ступеня соціально-педагогічного впливу на розвиток особистості старшокласника щодо розвитку в нього відповідального ставлення до батьківства;
- 3) розвиненій здатності адекватно сприймати результати своєї професійної підготовки;
- 4) вмінні проектувати зміст своєї професійної діяльності щодо розвитку відповідального ставлення до батьківства;
- 5) навичок розраховувати власний рівень знань, досвіду й мотивації для досягнення позитивного результату у розвитку відповідального ставлення до батьківства в учнівській молоді.

На підставі аналізу наукової літератури ми можемо виокремити кілька основних етапів розвитку рефлексивно-аксіологічного компонента готовності майбутніх соціальних педагогів до розвитку відповідального ставлення до батьківства в учнівській молоді, а саме:

- 1) *орієнтаційний*, протягом якого забезпечується формування позитивної спрямованості майбутніх соціальних педагогів на вирішення проблем розвитку відповідального ставлення до батьківства в ході професійної підготовки; в цей час вирішується протиріччя між бажаним і дійсним у формуванні готовності до професійної соціально-педагогічної діяльності загалом;
- 2) *смысловий*, на якому у студентів збалансовується співвіднесення професійних цінностей із засвоєними раніше соціальними цінностями, в тому числі й цінностями відповідального батьківства;
- 3) *діяльнісний*, завдяки якому майбутні соціальні педагоги мають змогу перетворити засвоєні соціально-професійні цінності в особистісні й відрефлексувати їх на основі здобутого життєвого й професійного досвіду.

Таким чином, нами виявлено головні структурні компоненти готовності майбутнього соціального педагога до розвитку відповідального ставлення до батьківства в учнівській молоді – мотиваційно-орієнтаційний, когнітивний, діялісно-технологічний, рефлексивно-аксіологічний. *Перспектива подальших досліджень* пов'язана з побудовою технології професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів до розвитку відповідального ставлення до батьківства в учнівській молоді та її експериментальною перевіркою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дзагоева Н.А. Профессиональный портрет и специфика профессиональной деятельности социального педагога [Електронний ресурс] / Н.А.Дзагоева. – Режим доступу до ресурсу : science.ncstu.ru/articles/hs/2008_06/45.pdf/file_download.
2. Когут С. Система допрофесійної підготовки соціального педагога в загальноосвітній школі України / С.Когут // Вісник Львівського університету. Серія педагогічна. – 2005. – Вип.19. – Ч.1. – С.209–218.
3. Овчарова Р. В. Справочная книга социального педагога: учеб. пособ. / Овчарова Р. В. – М. : Академпроект, 2002. – 466 с.
4. Акутина С.П. Формирование у старшеклассников семейных духовно-нравственных ценностей в условиях взаимодействия семьи и школы : автореф. дис. ... докт. пед. наук : спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / С. П. Акутина. – Нижний Новгород, 2010. – 40 с.
5. Павліченко А. Ціннісні орієнтації в системі становлення особистості / А.Павліченко // Психологія і суспільство. – 2005. – №4. – С.98–120.
6. Кондрицька О.І. Аксіологічні орієнтири особистісно орієнтованої моделі виховання студентської молоді [Електронний ресурс] / О.І.Кондрицька. – Режим доступу до ресурсу : www.nenc.gov.ua/doc/autoref/kondriska.pdf